

АКАДЕМИЯИ ИЛМҲОИ КИШОВАРЗИИ ТОҶИКИСТОН
ИНСТИТУТИ ЧОРВОДОРӢ ВА ЧАРОГОҲ

ХУСУСИЯТҲОИ ХҶРОНИДАНИ МУРҶОНИ СЕРҶҶШТ
ВА ХҶРОКҲОИ ҶАЙРИАНҶАНАВИИ МАҶАЛӢ
(Дастури методӣ)

Душанбе - 2024

АКАДЕМИЯИ ИЛМҲОИ КИШОВАРЗИИ ТОҶИКИСТОН

ИНСТИТУТИ ЧОРВОДОРӢ ВА ЧАРОГОҲ

**ЭРГАШЕВ Д.Д., РАҶАБОВ Ф.М., БОБОЗОДА О.С.,
КОМИЛЗОДА Д.Қ., БАЗАРОВ Ш.Э., НОРБАБАЕВА С.Т.,
РАҶИМОВ Х.Т.**

**ХУСУСИЯТҲОИ ХӢРОНИДАНИ МУРҶОНИ СЕРГӢШТ
ВА ХӢРОКҲОИ ҶАЙРИАНӢАНАВИИ МАҲАЛӢИ
(Дастури методӣ)**

Душанбе - 2024

УДК: 636.5.084 (031)

Дастури методӣ «Хусусиятҳои хӯронидани мурғони сергӯшт ва хӯрокҳои ғайрианъанавии маҳаллӣ» (дастури методӣ) дар Шӯрои методи Институти чорводорӣ ва чарогоҳи Академияи илмҳои кишоварзии Тоҷикистон (суратчаласаи №03 аз 10 сентябри соли 2024) тасвиб гардида, барои чоп тавсия шудааст.

Тартибдиҳандагон: Эргашев Д.Д. - доктори илмҳои кишоварзӣ; Раҷабов Ф.М. - доктори илмҳои кишоварзӣ, профессор; Бобозода О.С. - номзоди илмҳои кишоварзӣ; Комилзода Д.Қ. - доктори илмҳои кишоварзӣ, академики АИКТ; Базаров Ш.Э. - доктори илмҳои кишоварзӣ; Норбабаева С.Т. - номзоди илмҳои кишоварзӣ; Раҳимов Х.Т. – ходими хурди илмӣ.

Мухаррир:

Маҷид Салим – номзоди илмҳои филологӣ.

Муқарризон:

Иргашев Т.О - доктори илмҳои кишоварзӣ;

Наботов С.Қ - номзоди илмҳои кишоварзӣ.

Хусусиятҳои хӯронидани мурғони сергӯшт ва хӯрокҳои ғайрианъанавии маҳаллӣ. Дастури методӣ: дастур / Д.Д. Эргашев, Ф.М. Раҷабов, О.С. Бобозода, Д.Қ. Комилзода, Ш.Э. Базаров, С.Т. Норбабаева, Х.Т. Раҳимов. – Душанбе: Институти чорводорӣ ва чарогоҳи Академияи илмҳои кишоварзии Тоҷикистон, 2024 – 40 с.

Дастури методӣ оид ба хусусиятҳои хӯронидани мурғони сергӯшт ва хӯрокҳои ғайрианъанавии маҳаллӣ дар асоси ҷамъбасти натиҷаи таҳқиқотҳои олимони шуъбаи парандапарварии интенсивии Институти чорводорӣ ва чарогоҳи Академияи илмҳои кишоварзии Тоҷикистон ва Институти умумироссиягии илмӣ-таҳқиқотӣ ва технологияи парандапарварӣ таҳия гардидааст.

Дастури методӣ барои мутахассисони корхонаҳои парандапарварӣ, хоҷагиҳои деҳқонӣ инфиродӣ, донишҷӯён, аспиранту докторантҳо ва ғайра ҷиҳати хӯронидани мурғони сергӯшт тавсия дода мешавад.

МУНДАРИЧА

Мукаддима	6
Хусусиятҳои хӯронидани мурғони сергӯшт	8
Хӯронидани гурӯҳи волидайнӣ мурғони сергӯшт	8
Хӯронидани чавонаҳои таъмирии мурғони сергӯшти	14
Хӯронидани чӯчаҳои бройлери	21
Хусусиятҳои хӯрокҳои ғайрианъанавӣ	29
Гурӯҳҳои хӯрокҳои ғайрианъанавӣ	29
Усулҳои истифодабарии хӯрокҳои ғайрианъанавӣ	31
Хӯрокҳои серсафеда	33
Хӯрокҳои карбогидрати	34
Хӯрокҳои сервитами	35
Хӯрокҳои серэнергия	36
Хӯрокҳои маъданӣ	37
Адабиёт	39

МУҚАДДИМА

Дар таъмин намудани амнияти озуқавории мамлакат рушди минбаъдаи соҳаи парандапарварӣ аҳамияти муҳим дорад. Аз ин лиҳоз, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба рушди соҳаи парандапарварӣ аҳамияти зиёд медиҳад.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади рушди минбаъдаи парандапарварӣ дар кишвар, барқарор ва васеъ намудани иқтисори соҳа, зиёд намудани корхонаҳо, хоҷагиҳои ёрирасон ва инфиродӣ, зиёд намудани саршумори тамоми намудҳои паранда, истехсол ва коркарди маҳсулоти он дар Тоҷикистон «Барномаи маҷмуавии рушди соҳаи чорводорӣ, парандапарварӣ, моҳипарварӣ ва занбӯриасалпарварӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023-2027» тасдиқ намуд. Инчунин, бо мақсади ба танзим даровардани рушди соҳа соли 2010 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи парандапарварӣ» қабул гардид.

Парандапарварӣ яке аз соҳаҳои сердаромад ва зудафзоишбанда буда, имконияти ин соҳа оид ба таъмин кардани аҳоли бо гӯшту тухм васеъ мебошад. Дар 50 рӯзи аввали ҳаёташон вазни зиндаи миёнаи чӯчаҳои гӯштии мурғҳо нисбат ба вазни зиндаи ҳангоми аз тухм баромадан 40 маротиба зиёд мешавад.

Гӯшти паранда бо пурбаҳогии сафедаҳояш, бо миқдор ва таносуби хуби аминокислотаҳои ивазнашаванда фарқ мекунад ва хусусияти хуби парҳезӣ дорад, чунки сабукҳазмшаванда мебошад. Гӯшт маҳсулоти асосии мурғҳои зотҳои гӯштӣ мебошад. Инчунин, чӯчаҳои баъзе зотҳои ғайригӯштиро, ки маҳсулнокии хуби гӯштӣ доранд, барои фарбеҳкунӣ истифода мебаранд. Вазни чӯчаҳои бройлерӣ дар 6-7 ҳафтаи парвариш ва фарбеҳкунӣ ба 2,0-2,5 кг мерасад ва ба 1 кг вазни афзуншуда 1,7-2,0 кг хӯрок сарф мешавад.

Илм ва амалия исбот намудааст, ки маҳсулнокии баланди гӯштии парандаҳо асосан аз хӯронидан вобаста аст. Дар таркиби арзиши аслии гӯшти паранда зиёда аз 60-70 фоизи хароҷот ба хӯрок рост меояд. Аз ин лиҳоз, зиёд намудани самаранокии истифодабарии хӯрокҳо яке аз

вазифаҳои муҳими олимон ва мутахассисони соҳаи парандапарварӣ мебошад.

Парвариши парандаҳо бо усули фаршӣ ва қафасӣ дар шароити Тоҷикистон, дар самти асосии соҳаи парандапарварӣ мебошад ва талаботи зиёдро дар раванди хӯронидан, барои қонех намудани организми онҳо бо маводҳои ғизоӣ ба миён меорад. Аз ин лиҳоз, истифодаи дониш ва маърифати илман асоснокшуда дар хӯронидани парандаҳо, яке аз омилҳои пешрафти истеҳсоли маҳсулоти онҳо дар соҳа мебошад.

Ҳангоми дуруст ва мувофиқи меъёр хӯронидан талаботи парандаҳо бо моддаҳои ғизоноки зарурӣ таъмин мегардад, барои мубодилаи муътадили моддаҳо дар организм шароити мусоид ба вучуд оварда мешавад, ки дар натиҷа маҳсулнокии баланди онҳо ва самаранок истифодабарии моддаҳои ғизоноки хӯрок бо сарфи ками он ба ченаки маҳсулоти истеҳсолшуда таъмин мегардад.

Дар дастур асосҳои назариявӣ ва амалии олимони соҳаи парандапарварӣ дар самти хӯронидани мурғони сергӯшт ва натиҷаҳои илмии бадастовардашудаи раванди таҳқиқ оид ба парвариш бо усули фаршӣ ва қафасӣ дар шароити Тоҷикистон, низ оварда шудааст.

ХУСУСИЯТҲОИ ХҶРОНИДАНИ МУРҶОНИ СЕРҶШТ

ХҶРОНИДАНИ ГУРҶХИ ВОЛИДАНИИ МУРҶОНИ СЕРҶШТ

Аз рӯйи дараҷа ва пурбаҳогии хҶронидани мурҶҳои гӯшти бояд сӣҳатии хуби онҳо, ба даст овардани миқдори зиёди тухмҳои хушсифати инкубатсионӣ, баромади баланди чӯҷаҳо аз тухм ва маҳсулнокии хуби бройлерҳоро таъмин намояд.

Дар шароити саноатии парвариши мурҶони серҶшт системаҳои зерини нигоҳдории селай модарӣ ва парвариши чавонаҳо истифода бурда мешавад: дар такандози ғафс, батареяҳои қафасӣ, фарши панҷарадор дар якҷоягӣ бо такандоз. Идоракунии маҳсулнокии парандаҳо бо назардошти ин системаҳо ва хусусиятҳои биологгии онҳо бисёр ҳолат аз хҶронидан вобаста аст.

Баланд бардоштани самаранокии парандапарвариши гӯшти, аз ҷумла зиёд намудани баромади чӯҷаҳои бройлерӣ ва зотӣ ба ҳар як сар мурҶи тухмдеҳи селай модарӣ, асосан аз риояи қатъии система, реча, дараҷа ва пурбаҳогии хҶронидани мурҶҳои тухмдеҳ ва чавонаҳои таъмирӣ вобаста аст.

Селексияи яктарафа баҳри зиёд намудани сифатҳои гӯшти ба қобилияти такрористеҳсолкунии мурҶон таъсир мерасонад. МурҶҳои тухмдеҳи зотҳои серҶшт аз мурҶҳои сертухм бо паст будани шиддатнокии мубодилаи моддаҳо, суръати сусти афзоишу инкишоф ва тухмнокии нисбатан кам фарқ мекунад. Маҳсулнокии тухмии ҳақиқии онҳо аз қобилияти ирсии тухмнокиашон хеле фарқ мекунад, тухмҳои камбудӣ доштаи онҳо (тухми бепӯчок, пӯчоқаш тунук, ду зардӣ дошта) зиёд аст, тухмнокии онҳо нисбат ба мурҶҳои зотҳои тухмӣ зудтар кам мешавад. Қобилияти такрористеҳсолкунии хурӯсҳои гӯшти нисбат ба хурӯсҳои тухмӣ паст аст. МурҶҳои тухмдеҳи селай модарии бройлерҳо дар хоҷагиҳои беҳтарин дар давоми сол 200-220 дона тухм гузошта метавонанд. Барои таъмин кардани ҷунин маҳсулнокии баланд ва гирифтани тухмҳои инкубатсионии хушсифат ба мурҶҳо ратсионҳои лозим аст, ки дар онҳо

миқдори лозими энергия, протеини хӯроки бо таркиби аминокислотагии муайян, моддаҳои минералӣ ва биологии фаъол мавҷуд бошад (ҷадвали 1).

Ҷадвали 1. - Меъёри мавҷуд будани энергияи мубодилавӣ ва моддаҳои ғизонок дар омехтаи хӯроки серғизо барои мурғҳои серғӯшт, %

Нишондод	Дар синни, ҳафта	
	24-49	50 ва калон
Энергияи мубодилавӣ, МЧ	1,130	1,109
Протеини хом	16	14
Клетчаткаи хом	5,5	6,0
Калсий	2,8	2,7
Фосфор	0,7	0,7
Натрий	0,3	0,3
Лизин	0,70	0,63
Метионин	0,30	0,26
Метионин+систин	0,57	0,49
Триптофан	0,16	0,14
Аргинин	0,85	0,74
Гистидин	0,32	0,28
Лейсин	1,28	1,12
Изолейсин	0,62	0,54
Фенилаланин	0,51	0,45
Фенилаланин+тирозин	0,88	0,84
Треонин	0,43	0,37
Валин	0,60	0,53

Аз меъёр зиёд хӯронидани мурғҳои тухмдеҳи зотҳои гӯшти, дар ратсион зиёд будани миқдори энергияи мубодилавӣ ва протеин зиён дорад. Маводҳои тадқиқотӣ ва ҷамъбасти таҷрибаи истеҳсоли шаҳодат медиҳад, ки истифодабарии хӯронидани маҳдуд - элементҳои ҳатмии технологӣ ҳангоми ташкил намудани истеҳсолот дар хӯронидани селлаи модарии бройлерҳо мебошад. Хӯронидани маҳдуд на танҳо боиси камшавии сарфи хӯрок, инчунин мусоидат менамояд, ки дар бадани мурғ захирашавии равшан пешгири карда шуда, баромади ҷӯҷаҳо зиёд гардад,

нишондодҳои наслнокӣ беҳтар ва умуман маҳсулнокии селай модарии бройлерҳо зиёд шавад.

Аз ин лиҳоз, дар ратсиони мурғҳои тухмдеҳи зотҳои гӯшти микдори энергия на каму на зиёд, балки бояд мувофиқи меъёр бошад. Дар парвариши мурғони сергӯшт хӯронидани ду даврагии мурғҳо (давраи якум - 24-49 ҳафта, давраи дуюм - аз 50 ҳафта боло) истифода бурда мешавад. Дар давраи якуми тухмкунии мурғҳо дар ратсион бояд 1,130 МҶ ва дар давраи дуюм - 1,109 МҶ энергияи мубодилавӣ мавҷуд бошад.

Барои дуруст ба меъёр даровардан ва самаранок истифодабарии протеин талаботи парандаро ба он доништан лозим аст. Бо як тухми вазнаш 60 г мурғ аз организмаш 7,2 г сафеда хориҷ мекунад. Ба ғайр аз он, барои нигоҳдории равандҳои физиологӣ дар организм ба 1 кг вазни зинда дар як шабонарӯз 1 г сафедаи аз худ кардашуда лозим аст. Аз ин ҷо, барои истехсоли як дона тухм ва нигоҳдории функцияҳои ҳаёти дар як шабонарӯз барои мурғи вазни зиндааш 3 кг 10,2 г ($7,2 + 3 = 10,2$ г) сафедаи азхудшуда лозим аст. Ба эътибор гирем, ки мурғҳои гӯшти сафедаи хӯрокии ратсионро ба ҳисоби миёна 40% истифода мекунанд, дар ратсиони мурғҳо ҳангоми ҳар рӯз тухм кардан бояд 25,5 г протеини хом мавҷуд бошад. Ҳамин тариқ, ҳангоми тухмнокии миёнаи мурғҳо 50-60% будан, дар ратсиони якшабонарӯзаи онҳо бояд 16-18 г дар 100 г омехтаи хӯрокҳо протеини хом вучуд дошта бошад. Дар амалия микдори протеинро дар омехтаи хӯрокҳои серғизои мурғҳо 20-30% зиёд мекунанд. Ин аз он сабаб аст, ки истифодабарии нитрогени хӯрок аз ҷониби мурғҳои гӯшти дар ҳудуди аз 25 то 54% тағйир меёбад.

Таҳқиқоти олимони Институти умумироссиягии илмӣ-таҳқиқотӣ ва технологияи парандапарварӣ исбот намудааст, ки дар шароити муътадили нигоҳдорӣ дар ратсиони мурғҳои гӯшти бояд 1,12-1,24 МҶ энергияи мубодилавӣ ва 15-17% протеини хом мавҷуд бошад.

Вобаста аз камшавии маҳсулнокии мурғҳо бо синну сол ва ба охир расидани афзоишашон талаботи онҳо ба протеин кам мешавад. Бинобар ин, тавсия дода мешавад, ки хӯронидани даврагии мурғҳо истифода бурда шавад ва дар давраи дуюм микдори протеин дар ратсион кам карда шавад.

Давраи якум аз моҳи 1 то 4, давраи дуюм аз моҳи 5 то моҳи 8-уми тухмкунӣ давом мекунад.

Исбот гардидааст, ки агар ба мурғҳои гӯшти мувофиқи хоҳишашон ихтиёри омехтаи хӯрокҳои серғизои пурбаҳо дода шавад, онҳо аз меёр 10-12% зиёд хӯрок мехӯранд, ки ба маҳсулнокиашон таъсири манфӣ мерасонад.

Мурғҳои тухмдеҳи сергӯштро бо истифодаи омехтаи хӯрокҳои серғизои ратсионаш пурра хӯронидан лозим аст (ҷадвали 2).

2. Ретсепти омехтаи хӯрокҳои серғизои пурбаҳо барои мурғҳои тухмдеҳи сергӯшт

Қисмҳои таркибӣ	Дар синни, ҳафта	
	24-49	50 ва калон
Ќуворимакка	25	29
Гандум	35,4	16
Ќав	10	30
Шроти офтобпараст (протеин 40-45%)	7	3
Ҳамиртуруши хӯроқӣ (протеин 40-45%)	4	4
Орди моҳӣ (протеин 51-55%)	5	4
Орди алаф	5	5
Орди устухон	0,9	1,8
Намаки ошӣ	0,4	0,5
Бӯр, садаф	6,3	5,7
Ҳ а м а г ӣ	100	100
Дар 100 г омехта мавҷуд аст, г:		
энергияи мубодилавӣ, МЌ	1,130	1,110
протеини хом	16,1	14,0
равғани хом	2,7	2,8
клетчатка	4,4	4,4
калсий	2,79	2,7
фосфор	0,73	0,73
натрий	0,29	0,3
лизин	0,69	0,72
метионин+систин	0,62	0,45
Ба 1 т омехта илова менамоянд, г:		
лизин	150	-
метионин	470	360

Ба хӯрдани омехтаи хӯрокҳои серғизои барои мурғҳои калонсол пешбинишуда ҷавонахоро ботадрич аз 147 то 180 рӯзагиашон мегузaronанд. Дар ин вақт тухмнокии мурғҳо бояд дар сатҳи 30-40% бошад. Омехтаи хӯроки серғизои мурғҳои тухмдеҳ аз 2-3 намуд ғалладонагиҳо, кунҷора, хамиртурушҳои хӯрокӣ, орди гӯшту устухон, орди гӯшт, орди гӯшту болу пар, орди болу пари паранда, инчунин ҳатман хӯрокҳои алоҳидае, ки боиси гирифтани тухмҳои босифати инкубатсионӣ мегарданд (орди моҳӣ ва орди алаф ба миқдори 3-5%) иборат мебошад.

Одатан, мурғҳои зотии гӯштиро аз рӯзи оғози тухмқуниашон қариб 10 моҳ нигоҳ медоранд. Ҳангоми речаи дурусти хӯронидан ва рӯшноӣ мурғҳо дар ин давра бояд курк нашаванд. Мумкин аст, ки ҳолатҳои рехтан ва часпидани парҳо мушоҳида гардад, ки ин аломати норасоии метионин, ситин ва витаминҳои алоҳида мебошад. Барои пешгирии он ба таркиби омехтаи хӯрокҳои серғизо 1-2% орди моҳӣ, агар имконият бошад, орди болу пар дохил мекунанд.

Дар ҳолати рағбанзахирашавӣ, ё ин ки норасоии моддаҳои минералӣ ва витамини D мурғ мумкин аст тухми пӯчоқаш тунук кунад, ки як қисми онҳо мешикананд ва аз тухм баромадани ҷӯҷа кам мешавад. Дар ин ҳолат омехтаи хӯрокҳои серғизои калориянокиаш камро истифода мебаранд, инчунин меъёри якшабонарӯзаи хӯрокро 20% кам карда, онро бо витаминҳо, макро- ва микроэлементҳо бой гардонидан зарур аст.

Нишондодҳои миқдорӣ ва сифатии тухмҳои инкубатсионии мурғҳои гӯштӣ на танҳо аз дараҷаи пурбаҳогии омехтаи хӯрокҳои серғизо, инчунин аз речаи хӯронидан дар давраҳои гуногуни ба вучудоии маҳсулнокии тухмӣ вобаста аст. Пайдошавии тухмҳои пӯчоқашон тунук, ё тухмҳои бепӯчоқ натиҷаи дар ратсион кам будани калсий ва бад азхудшавии он аз сабаби норасоии витамини D₃ мебошад. Дар ин мавридҳо тухмнокии мурғҳо кам мешавад.

Барои таъмин кардани талаботи мурғҳои гӯштӣ бо калсий ба таркиби омехтаи хӯрокҳои серғизо илова кардани садаф ва оҳаксанг, ё ин ки бо бӯр беҳтар аст. Ба сифати иловаҳои фосфорӣ орди устухон ва фосфати бефтори дар таркибаш миқдори фтор на зиёда аз 0,2% бударо истифода

бурдан мумкин аст. Ба ратсиони мурғҳои зотӣ дохил кардани монокалсийфосфат тавсия дода намешавад, чунки он аз тухм баромадани чӯчаро кам мекунад.

Барои зиёд намудани истифодабарии моддаҳои физионоки хӯрок, аз он ҷумла калсий ва фосфор, ба мурғҳо витаминҳо ва микроэлементҳо лозим аст, ки онҳо ба таркиби ферментҳо дохил мешаванд ва ба ин восита мубаддал гардидани хӯрокро ба маҳсулот беҳтар мекунад. Ба ратсиони мурғҳои гӯшти микдори кафолатии витаминҳоро илова кардан лозим аст (ба 1 т омехтаи хӯрокҳо): витамини А (ретинол) - 10 млн. ЧИ; D₃ (холекалсиферол) - 1,5 млн. ЧИ; Е (алфатокоферол) - 10 г; К₃ (менадион) - 2 г; В₁ (тиамин) - 2 г; В₂ (рибофлавин) - 4 г; В₃ (кислотаи пантотен) - 20 г; В₄ (холинхлорид 70%) - 1000 г; В₅ (кислотаи никотин) - 20 г; В₆ (пиридоксин) - 4 г; В_с (кислотаи фолиевӣ) - 1,5 г; В₁₂ (сианкобаламин) - 25 г; С (кислотаи аскорбин) - 50 г.

Ба мурғҳои тухмдеҳи гӯшти хӯрокро мувофиқи маҳсулнокиашон додан лозим аст: агар тухмнокиашон 40% бошад - 145 г, тухмноки 50% - 150 г, 60% - 155 г, 70% ва аз ин зиёд - 160 г ба як сар дар як шабонарӯз.

Мурғҳои тухмдеҳи гӯштиро дар як шабонарӯз ду маротиба - пагоҳӣ ва баъди нисфирӯзӣ хӯрок медиҳанд.

Сангрезаро ба ратсион ба микдори 0,5-1,0% дохил мекунад, ё онро ба охури алоҳида мерезанд.

Истифодабарии куркшавии маҷбурӣ имконият медиҳад, ки мурғҳои гӯшти дар давоми ду давраи тухмкунӣ истифода бурда шавад - усули муҳими ба таври интенсивӣ истифодабарии селай модарӣ ва сарфакунии манбаъҳо дар мурғпарварии гӯшти мебошад. Куркшавии маҷбурӣ имконият медиҳад, ки давраи дуҷуми тухмкунӣ ба вучуд ояд ва баромади тухмҳои инкубатсионӣ аз ҳар як сар мурғи тухмдеҳ зиёд шавад.

Самаранок ташкил намудани хӯронидани маҳдуди парандаҳо дар якҷоягӣ бо речаи зарурии рӯшноӣ ва ҳарорат имконият медиҳад, ки функцияҳои такрористехсолкунии мурғҳои тухмдеҳ беҳтар шуда, баромади ҷавонаҳо зиёд гардад ва дар организми онҳо захирашавии рағбан пешгирӣ карда шавад. Ҷорӣ кардани хӯронидани маҳдудшавандаи мурғҳои селай модарӣ боиси тухмнокии баланд ва муддати

дароз нигоҳдории онҳо, беҳтар шудани сифати инкубатсионии тухм, кам шудани сарфи хӯрок, пешгирии аз меъёр зиёд фарбеҳшавии мурғҳо мегардад. Барномаи хӯронидани маҳдуд бояд нишондодҳои муътадили ғизонокии ратсионро дар давраҳои алоҳидаи синну солӣ, речаи хӯронидан ва меъёри якшабонарӯзаи хӯрдани хӯрок бо мақсади муътадилгардонии вазни зинда дар бар гирад.

Пурбаҳогии хӯронидани мурғҳоро аз рӯйи вазни зинда, тухмноқӣ, вазни тухм, аз тухм баромадани чӯча, чамъшавии витаминҳо ва равған дар чигар, миқдори хокистар дар устухони соқ назорат мекунад.

Дар чигари мурғҳои сихат бояд 35% равған ва 500-600 мкг/г витамини А (аз моддаи хушк), дар устухони соқи калони хушки беравған 54-58% хокистар, 36% калсий ва 17% фосфор мавҷуд бошад.

Хурӯсхоро мувофиқи хоҳишашон омехтаи хӯрокҳои серғизое меҳӯронанд, ки дар таркиби онҳо 1,13 МҶ энергия мубодилавӣ, 16% протеини хом, 4% клетчатка, 1,5% калсий, 0,8% фосфор, 0,3% натрий, 0,8% лизин ва 0,6% метионину систин бошад. Дар таркиби омехтаи хӯрокҳо бояд 20-25% протеини чорвоӣ аз миқдори умумии он бошад. Ба омехтаи хӯрокҳои серғизои хурӯсҳо витаминҳо ва микроэлементҳоро мувофиқи меъёрҳои барои мурғҳои гӯштӣ пешбинишуда илова мекунад.

Хӯронидани ҷавонаҳои таъмирии мурғони сергӯшт

Хусусияти биологии ҷавонаҳои мурғҳои гӯштӣ аз он иборат аст, ки суръати афзоиши онҳо дар давраи аввали ҳаёт (60 рӯз) хеле баланд буда, баъди 8 ҳафтаи ҳаёт дар организмашон захирашавии равған меафзояд. Бинобар сабаби суръати баланди афзоиши ҷавонаҳо дар давраи аввали парвариш ба дараҷа ва пурбаҳогии хӯронидани онҳо талаботи махсус пешниҳод карда мешавад.

Ҳангоми 4-ҳафтаина шудан вазни зиндаи ҷавонаҳо нисбат ба вазни рӯзи аз тухм баромадан 11-13 маротиба (аз 39-42 г рӯзи аз тухм баромадан то 455-550 г) зиёд мешавад. Аз ҳафтаи 4-ум то ҳафтаи 8-ум вазни зиндаи ҷавонаҳо танҳо ду

маротиба меафзояд, яъне суръати афзоиш хеле суфт мегардад, вале хӯрдани хӯрок хеле зиёд мешавад. Аз ин лиҳоз, зарурият ба миён меояд, ки ба организм дохилшавии моддаҳои ғизонок ба танзим дароварда шавад, чунки мумкин аст вазни зиндаи ҷавонаҳо аз меъёр зиёд шуда, ниҳоят фарбеҳ шаванд. Барои дар оянда мурғҳои сертухм шудани ҷавонаҳо онҳоро мувофиқи меъёрҳо хӯронидан лозим аст (ҷадвали 3).

Ҷадвали 3. - Меъёри мавҷудияти энергияи мубодилавӣ ва моддаҳои ғизонок дар омехтаи хӯрокҳои серғизо барои ҷавонаҳои таъмирии мурғҳои гӯштӣ, %

Нишондод	Дар синни, ҳафта	
	1-7	8-23
Энергияи мубодилавӣ, МҶ	1,214	1,088
Протеини хом	20	15
Клетчаткаи хом	5,0	7,0
Калсий	1,1	1,2
Фосфор	0,8	0,7
Натрий	0,3	0,3
Лизин	1,0	0,7
Метионин	0,45	0,34
Метионин+систин	0,75	0,56
Триптофан	0,20	0,15
Аргинин	1,10	0,82
Гистидин	0,35	0,26
Лейсин	1,40	1,05
Изолейсин	0,70	0,52
Фенилаланин	0,63	0,47
Фенилаланин+тирозин	1,20	0,90
Треонин	0,70	0,52
Валин	0,80	0,60
Глисин	1,0	0,75

Вобаста аз хусусиятҳои биологии афзоишу инкишофи ҷавонаҳо ҳамаи системаҳои парвариши мақсадноки ҷавонаҳои таъмирии мурғҳои гӯштӣ хӯронидани маҳдуди онҳоро дар давраи аз 6-8 то 22-25 ҳафтаина буданашон пешбинӣ менамояд.

Агар ин принцип риоя карда нашавад, ҷавонаҳо ба афзоиши физиологии муътадил нарасида, ба тухмкунӣ оғоз

мекунанд, ки дар ин вақт организми онҳо ба шиддатнокии давраи маҳсулноки тобовар нест.

Барои афзоиши хуби ҷавонаҳои таъмиро таъмин кардан ба хӯронидани энергетикӣ, яъне мувофиқи меёрҳо таъмин кардани онҳо бо энергия аҳамияти зиёд дорад. Дар ратсионӣ мокиёнҳои 1-30 рӯза бояд 1,21-1,26 МҶ энергияи мубодилавӣ, то 90 рӯза – 1,13 ва то 180 рӯза – 1,05 МҶ мавҷуд бошад. Миқдори ками энергия дар ратсионӣ ҷавонаҳои то 60 рӯза истифодабарии муътадили протеини хӯрок ва афзоиши хуби ҷавонаҳоро таъмин намекунад, ки ба маҳсулнокии минбаъдаи онҳо таъсири манфӣ мерасонад.

Дараҷаи баланди энергия баъди 60 рӯзагӣ боиси фарбеҳшавии ҷавонаҳо ва камшавии тухмнокии мурғҳо мегардад. Аз ин лиҳоз, то 60 рӯзагӣ дар ратсионӣ ҷавонаҳо хӯрокҳои ғаллагии энергиянокиаш баланд (гандум, ҷуворимакка, ҷуворӣ), баъди 60 рӯзагӣ бошад хӯрокҳои энергияшон камтарро (сулӣ, ҷав) истифода мебаранд.

Ҳангоми муътадилгардонии хӯронидани энергетикӣ ҷавонаҳо, инчунин дар ратсион мавҷуд будани миқдори кислотаҳои рағани ивазнашавандаро назорат карда, дар ҳолати кам будани онҳо ба таркиби омехтаи хӯрокҳои серғизо рағани растанӣ ва фосфатидҳоро дохил намудан лозим аст.

Дар давраи афзоиши сусти ҷавонаҳо ва тайёрӣ ба балоғатрасии чинсӣ (91-180 рӯз) дар ратсионӣ онҳо бояд миқдори энергия ва протеин кам, вале миқдори клетчатка зиёд бошад. Вазни зиндаи ҷавонаҳо асосан аз ҳисоби сафеда меафзояд, бинобар ин, ратсионӣ парандаҳоро бо миқдори зарурии протеини пурбаҳо таъмин кардан аҳамияти муҳим дорад. Агар дар ратсионӣ ҷавонаҳои то синни 8 ҳафта протеин кам бошад, онҳо суст афзоиш меёбанд, ки боиси камшавии маҳсулнокии минбаъдашон мегардад. Миқдори зиёди протеин дар ратсионӣ мокиёнҳо баъди 8 ҳафтаина шуданашон боиси аз ҳисоби раған зиёдшавии вазни зинда мегардад, ки ба сифати наслнокии онҳо таъсири манфӣ мерасонад.

Бо мақсади беҳтаршавии истифодабарии протеини ратсион ва сарфа кардани он бояд аз рӯйи таркиби аминокислотагӣ пурбаҳо бошад. Тавсия дода мешавад, ки дар таркиби омехтаи хӯрокҳои серғизои ратсионаш пурраи

чавонаҳои то 30 рӯза миқдори сафедаи маҳсули чорво бояд 21%, то 90 рӯза – 18% ва то 180 рӯза – 8% аз миқдори умумии протеин дар ратсион бошад.

Нишондоди муҳиме, ки бояд дар ратсиони чавонаҳо назорат шавад клетчатка мебошад. Дар давраи аввали парвариш миқдори клетчатка дар ратсион бояд кам бошад (4-5%). Дар таркиби омехтаи хӯрокҳои серғизои ратсионаш пурра 3,5-4% клетчатка мавҷуд аст. Миқдори бештари клетчатка дар ратсион истифодабарии моддаҳои ғизоноки хӯрок ва суръати афзоиши чавонаҳоро кам мекунад, касалшавии узвҳои ҳозима ва талафшавии чавонаҳо мушоҳида мегардад. Клетчатка зудтар балоғатрасии ҷинсии чавонаҳоро боз медорад. Дар давраи аз 91 то 180 рӯзагӣ миқдори клетчаткаро дар ратсион аз ҳисоби сабӯс ва орди алаф то 7 ва аз он бештар зиёд мекунанд.

Барои афзоиши дурусти чавонаҳо хӯронидани минералӣ аҳамияти зиёд дорад. Талаботи парандаҳо бо калсий ва фосфор аз ҳисоби қисмҳои таркибии асосии ратсион пурра таъмин намегардад. Миқдори муътадили калсий дар ратсиони чавонаҳо 1,2%, фосфор 0,6-0,8% мебошад. Аз норасоии онҳо чавонаҳо гирифтори рахит мешаванд. Агар дар ратсион миқдори калсий ва фосфор аз меъёр зиёд бошад, кам шудани истифодабарии моддаҳои минералӣ, тухмнокии мурғҳо ва баромади чӯчаҳо аз тухм мушоҳида мегардад.

Барои пешгирӣ кардани вайроншавии мубодилаи моддаҳои минералӣ дар организми чавонаҳо талаботи онҳоро бо калсий аз ҳисоби ба ратсион илова кардани бўр, садаф ё оҳаксанг, бо фосфор - аз ҳисоби орди устухон ва фосфати бефтор таъмин кардан лозим аст.

Талаботи чӯчаҳо ва чавонаҳои таъмирии гӯштиро, инчунин бо микроэлементҳо ва витаминҳо мувофиқи меъёр мукамал таъмин намудан лозим аст.

Натиҷаҳои хуб оиди афзоишу инкишофи чавонаҳо ва истифодабарии хӯрокҳо ҳангоми ба онҳо хӯронидани омехтаи хӯроки серғизои ратсионаш пурра ба даст меояд. Ретсептҳои намунавии омехтаи хӯрокҳои серғизо барои чавонаҳои таъмирии гӯштӣ дар давраҳои гуногуни синну солӣ дар ҷадвали 4 оварда шудааст.

Ҷадвали 4. - Ретсепти омехтаи хӯрокҳои серғизои пурбаҳо
барои парвариши ҷавонаҳои мурғҳои гӯштӣ, %

Нишондодҳо	Дар синни, ҳафта	
	1-7	8-23
Ќуворимакка	30	-
Гандум	38	46
Ќав	-	30
Шроти офтобпараст (протеин 40-45%)	17,5	5
Ҳамиртуруши хӯроқӣ (протеин 40-45%)	3	4
Сабӯси гандум	-	3
Орди моҳӣ (протеин 51-55%)	6	-
Орди алаф	-	2
Орди гӯшту устухон (протеин 36-40%)	3	6
Бӯр	1,5	1,2
Садаф, бӯр	-	0,4
Премикс	1	1
Ҳ а м а ғӣ	100	100
Дар 100 г омехта мавҷуд аст, %:		
энергияи мубодилавӣ, МҶ	1,214	1,090
протеини хом	20,0	15,2
равғани хом	3,04	2,4
клетчатка	3,6	5,3
калсий	1,01	1,13
фосфор	0,75	0,72
натрий	0,17	0,23
лизин	1,04	0,56
метионин+систин	0,61	0,46
триптофан	0,24	0,18
Ба 1 т омехта илова мекунанд, г:		
лизин	-	2000
метионин	1400	-

Омехтаи хӯроқи серғизо ро ҳатман бо аминокислотаҳо, витаминҳо ва микроэлементҳо бой мегардонанд.

Дар давраи аввал (ибтидоӣ) барои таъмин кардани афзоиши босуръати чавонаҳо омехтаи хӯрокҳои серғизо тавсия дода мешавад, ки дар таркиби он миқдори энергия ва протеин зиёд аст. Дар давраи минбаъда аз сабаби кам шудани суръати афзоиши чавонаҳо дар хӯронидани онҳо омехтаи хӯрокҳои серғизои дар таркибаш миқдори моддаҳои ғизонок кам буда истифода бурда мешавад.

Барои ба даст овардани мурғҳои тухмдеҳи маҳсулнокиашон баланд, чавонаҳоро бо назардошти синну сол ва вазни зиндаашон мувофиқи меъёр хӯронидан лозим аст. То 49 ё 56 рӯзагӣ ба чавонаҳо мувофиқи хоҳишашон ихтиёрӣ омехтаи хӯроки серғизо хӯронидан лозим аст. Агар дар давоми 30 рӯз чӯчаҳо вазни зиндаи заруриро нагиранд, муҳлати хӯронидани омехтаи хӯроки серғизои аввалро 4-7 рӯз дароз кардан лозим аст. Агар вазни зиндаи чавонаҳо аз талаботи стандарт зиёд бошад, миқдори хӯроки якшабонарӯзаро 5% кам мекунанд. Чавонаҳоро ба хӯронидани маҳдуд ботадриҷ дар давоми 3-5 рӯз гузаронидан лозим аст. Меъёри якшабонарӯзаи хӯрокро як маротиба пагоҳӣ медиҳанд. Майдони хӯронидан бояд на кам аз 10-12 см ба як сар, майдони обнӯшонӣ - 2-3 см бошад. Чавонаҳо дар як дақиқа миқдори зерини хӯрокро хӯрда метавонанд: хӯроки ғурӯша (гранула) кардашуда - 5,5-6,0 г, орд кардашуда - 4,0-4,5 г.

Дар ҳолати ба хӯронидани маҳдудшаванда гузаронидан, агар чавонаҳо касал шаванд, онҳоро ба хӯронидани ихтиёрӣ гузаронидан лозим аст.

Умуман, барои пурсамар истифодабарии хусусиятҳои биологии расиш ва парвариш кардани мурғҳои тухмнокиашон зиёд меъёрҳо ва технологияи хӯронидани маҳдуди чавонаҳои таъмирӣ ва кроссҳои гӯштӣ кор карда шудааст. Мувофиқи ин меъёрҳо миқдори хӯроки якшабонарӯзаи ҳақиқии чавонаҳо меҳӯрда аз миқдори хӯроки мувофиқи хоҳишашон ихтиёрӣ меҳӯрдаи онҳо 25-35% кам аст. Оғоз ва дараҷаи маҳдудкунии хӯрониданро бо назардошти шароитҳои мушаххас, аз қабيلي вазни зинда, синну сол ва афзоиши умумии чавонаҳо муайян мекунанд. Одатан, зарурияти маҳдудкунии хӯронидан дар синни 4-6 ҳафтаина будани чавонаҳо ба миён меояд, вале вобаста аз шароитҳои

мушаххас онро пештар ё дертар оғоз мекунад. То чорӣ кардани хӯронидани маҳдудшаванда чӯчаҳоро мувофиқи хоҳишашон бо назардошти меъёрҳо ихтиёрӣ меҳӯронанд.

Усули хӯронидани ҷавонаҳои мурғҳои гӯштӣ дар ду шабонарӯз як маротиба пагоҳӣ бо додани меъёри душабонарӯза ва ҳамарӯза кам кардани меъёри якшабонарӯза омехтаи хӯрокҳои серғизо васеъ паҳн шудааст. Ин усул таҷҳизоти махсуси воя муайянкунандаро (дозировка) талаб мекунад. Ба сифати намуна речай зерини хӯронидани маҳдудшавандаи ҷавонаҳои таъмирӣ тавсия дода мешавад: дар давоми 4-6 ҳафтаи аввал - мувофиқи хоҳиш хӯрдан, баъд дар ду шабонарӯз як маротиба хӯронидан бо додани меъёри хӯроки душабонарӯза, аз синни 18-19 ҳафта - ҳамарӯза хӯронидан мувофиқи меъёрҳо бо назардошти вазни зинда ва тухмноки, вале на зиёда аз 160 г дар як шабонарӯз.

Тавсия дода мешавад, ки на танҳо хӯронидан, инчунин обдиҳии ҷавонаҳо низ маҳдуд карда шавад. Аз синни 8 то 18-19 ҳафта ба ҷавонаҳо 2 соат пагоҳӣ ва 2 соат бегоҳӣ об медиҳанд. Шабона додани обро қатъ мекунад. Агар ҳарорати ҳаво дар мурғхона аз 25°C зиёд бошад, ба парандаҳо додани онро маҳдуд кардан тавсия дода мешавад.

Тавсия дода мешавад, ки ба чӯчаҳои мурғҳои линияҳои гӯштӣ дар ҳафтаи аввали ҳаёташон 12-15 г, дар синни 8 ҳафта - 70-80 г ва дар синни 20 ҳафта - 90-120 г омехтаи хӯрокҳои серғизо хӯронидан шавад.

Ташкил намудани хӯронидани пурбаҳои ҷавонаҳои зотӣ бо истифодабарии хӯронидани маҳдуди омехтаи хӯрокҳои серғизо боиси афзоишу инкишофи муътадили ҷавонаҳо, то 25% сарфашавии хӯрок, то 15% зиёдшавии тухмнокии мурғҳо ва 2-3% афзудани баромади чӯчаҳо аз тухм мегардад.

Ҷавонаҳоро ба ратсиони мурғҳои тухмдеҳ аз синни 22 ҳафтаина буданашон мегузaronанд: дар ҳафтаи аввал ба ратсион 50% омехтаи хӯрокии мурғҳо, дар ҳафтаи 23-ум - 75%, аз ҳафтаи 24-ум ҷавонаҳоро пурра ба хӯрдани омехтаи хӯрокии серғизо барои мурғҳо пешнибинишуда мегузaronанд.

Ба ҷавонаҳо дар як ҳафта ду маротиба сангрзаи (500-900 г ба ҳар 100 сар) андозаашон 2-5 мм медиҳанд.

Мокиёнчаҳо ва хурӯсчаҳоро аз 2 - моҳагашон ҷудо карда, парвариш мекунад. Хурӯсчаҳоро ба монанди

мокиёнчаҳо мехӯронанд, фарқият танҳо дар он аст, ки дар таркиби омехтаи хӯроки серғизои хурӯсчаҳо миқдори протеин 1-1,5% зиёд аст.

Пурбаҳогии хӯронидани ҷавонаҳои таъмирии мурғҳои гӯштиро аз рӯйи вазни зинда ва иштиҳои (хӯрдани хӯрок) онҳо назорат мекунанд. Барои назорат намудан ба суръати афзоиши ҷавонаҳо ва ҳолати мурғҳои калонсол на кам аз 1%-и саршуморро мунтазам бар мекашанд: мурғҳои калонсолро баъди ҳар ду ҳафта, ҷавонаҳоро дар як ҳафта як маротиба. Дар бисёр мавридҳо 50 сар ҷавонаҳоро мунтазам бар кашида, натиҷаи онро бо стандарт (ҷадвали 5) муқоиса менамоянд.

Ҷадвали 5. - Тағйирёбии вазни зиндаи ҷавонаҳои таъмирии селай модарии линияҳои гӯштӣ, кг

Синну сол, ҳафта	Мокиён-чаҳо	Хурӯс-чаҳо	Синну сол, ҳафта	Мокиён-чаҳо	Хурӯс-чаҳо
4	0,5	0,70	18	2,0-2,1	3,12
6	0,8	1,25	20	2,1-2,2	3,36
8	1,1	1,40	22	2,2-2,4	3,56
10	1,3-1,4	1,38	24	2,4-2,6	3,73
12	1,6-1,7	2,20	26	2,6-2,8	3,86
14	1,7-1,8	2,55	28	2,8-2,9	3,97
16	1,8-1,9	2,86	30	2,9-3,1	4,07

Дар мутобиқат бо натиҷаи баркашидан ва маҳсулнокии шароитҳои хӯрониданро тағйир медиҳанд. Дар синни 60-64 ҳафта вақте ки тухмнокии мурғҳо то 30-40% кам мешавад, селай мурғҳоро пурра соқит мекунанд, ё онҳоро ба речаи ба вучудории куркшавии маҷбурӣ мегузaronанд.

Хӯронидани чӯчаҳои бройлерӣ

Барои таъмин кардани талаботи аҳоли бо сафедаи пурбаҳо ба парвариши чӯчаҳои бройлерӣ диққати зиёд додан лозим аст. Зеро истехсол кардани сафедаи ғизоӣ аз ҳисоби парвариши бройлерҳо хеле фоиданок аст. Бройлерҳо нисбат ба дигар намудҳои чорво 1,5-2 маротиба беҳтар сафедаи хӯрокиро ба сафедаи ғизоӣ мубаддал мегардонанд. Ин аз он сабаб аст, ки бройлерҳо суръати баланди расиши ирсӣ доранд

ва моддаҳои ғизоноки омехтаи хӯроки серғизоро хеле хуб истифода мебаранд.

Бройлер аз калимаи англисии «broil» гирифта шуда, тарчумааш «чӯҷаи бирён кардашуда» мебошад. Бройлер - чӯҷаи гӯштии гибридии (новобаста аз чинс) махсус парвариш кардашуда мебошад, ки бо суръати баланди расиш, зудрасии баланди гӯштӣ, табдилдиҳии (конверсия) баланди хӯрок, сифатҳои хуби гӯштӣ, гӯшти мулоим, пӯсти мулоими чандир ва ҳамвор, тағоякҳои мулоими устухони қафаси сина фарқ менамояд.

Дар вақти парвариши чӯҷаҳои бройлерӣ дар амал се технологияро истифода мебаранд:

- парвариши чӯҷаҳо дар такандози ҳар давра ивазкардашуда: дар давоми сол аз 1 м² масоҳат 120-140 кг гӯшт гирифта мешавад;

- парвариши чӯҷаҳо дар батареяҳои қафасӣ: аз 1 м² муруғхона 220-260 кг гӯшт истеҳсол карда мешавад;

- парвариши чӯҷаҳо дар фаршҳои тӯрӣ: аз 1 м² 190-200 кг гӯшт истеҳсол карда мешавад.

Гӯшти чӯҷаҳои бройлерӣ хусусияти парҳезӣ дошта, сабук ҳазмшаванда мебошад. Бинобар ин, зиёд намудани истеҳсоли он аҳамияти муҳим дорад. Муайян карда шудааст, ки истифодабарии имконияти парандапарвари бройлерӣ дар навбати қобилияти ирсӣ, аз бисёр чихат аз хӯронидан вобаста аст. Аз ин лиҳоз, яке аз самти муҳими илм ва амалия такмил додани хӯронидани пурбаҳои парандаҳо мебошад.

Принсипи асосии технологияи парвариши чӯҷаҳои бройлерӣ ин истифодабарии ратсионҳои серғизои пурбаҳо ва мувофиқи хоҳиш хӯрдани хӯрокҳо мебошад. Маҳсулнокии чӯҷаҳои бройлерӣ ва дараҷаи мубаддал гардидани моддаҳои ғизоноки хӯрок ба маҳсулот аз пурбаҳои хӯронидан вобастагии калон дорад (ҷадвали 6).

Аз сабаби баланд будани суръати афзоиши чӯҷаҳои бройлерӣ дар ратсионҳои онҳо бояд дараҷаи баланди энергияи мубодилавӣ, протеин, аминокислотаҳо ва миқдори ками клетчатка бошад.

Барои расиши босуръати чӯҷаҳои бройлерӣ ва сарфакорона истифодабарии протеин ва умуман хӯрокҳо хӯронидани энергетикӣ аҳамияти муҳим дорад.

Чадвали 6. - Меъёри концентратсияи энергия ва моддаҳои ғизонок дар омехтаи хӯрок барои чӯчаҳои бройлерӣ, %

Нишондод	Чӯчаҳои бройлерӣ дар синни, ҳафта	
	1-4	5 ва калон
Энергияи мубодилавӣ, МЧ	1,298	1,319
Протеини хом	22	19
Клетчаткаи хом	4,5	4,5
Калсий	1,0	0,9
Фосфор	0,8	0,7
Натрий	0,3	0,3
Лизин	1,10	0,96
Метионин	0,46	0,40
Метионин+систин	0,82	0,71
Триптофан	0,22	0,19
Аргинин	1,20	1,03
Гистидин	0,46	0,40
Лейсин	1,54	1,33
Изолейсин	0,84	0,72
Фенилаланин	0,77	0,67
Фенилаланин+тирозин	1,43	1,24
Треонин	0,77	0,67
Валин	0,94	0,81
Глицин	1,00	0,86

Таъмин кардани талаботи бройлерҳо бо энергия ба афзоишу инкишофи онҳо, табдилёбии хӯрок ба маҳсулот ва сарфи онҳо барои истеҳсоли маҳсулот таъсири мусбат мерасонад. Ба ғайр аз, истифодабарии протеин, энергия барои нигоҳдории протсесҳои ҳаётии организм ва захиракунии рағған дар бадан лозим аст.

Дар таркиби омехтаи хӯроки серғизои бройлерҳо дар давраи ибтидоӣ (1-30 рӯз) бояд 1,26-1,30 МЧ энергияи мубодилавӣ дар 100 г, дар давраи дуюм бошад (31-56 рӯз) - 1,30-1,34 МЧ мавҷуд бошад. Агар чӯчаҳоро вобаста аз ҷинсашон ҷудогона парвариш намоянд, дар хӯронидани чӯчаҳои нар (хурӯсчаҳо) ратсионҳоеро истифода бурдан

лозим аст, ки дар онҳо миқдори энергия зиёд (1,30-1,34 МҶ) бошад, барои мокиёнчаҳо - ратсионҳоеро истифода мебаранд, ки дар он миқдори энергия камтар (1,26-1,30 МҶ) мебошад. Миқдори энергияи мубодилавӣ дар ратсионӣ бройлерҳо дар давраи аввал бояд аз 1,24 МҶ, дар давраи дуум аз 1,30 МҶ кам набошад. Миқдори он дар давраи дуум бояд аз 1,38 МҶ зиёд набошад.

Бройлерҳо бо энергия нисбатан сарфакорона аз ҳисоби чуворимакка таъмин карда мешавад. Ин аз он сабаб аст, ки чуворимакка на танҳо бо миқдори зиёди энергияи осон азхудшаванда фарқ мекунад, инчунин дар он миқдори кислотаи линолевӣ зиёд (1,78%) аст, ки кислотаи мазкур барои муътадили чараёни мубодилаи моддаҳо ва расиши чавонаҳо зарур мебошад.

Дар ҳолати норасоии энергия ба ратсион рағани хӯрокиро ба миқдори 3-5% дохил кардан мумкин аст. Агар чуворимакка набошад барои бартараф кардани норасоии кислотаи линолевӣ ба омехтаи хӯрокҳои серғизо хуб мешавад, ки ба миқдори 3-5% рағани растанигӣ ё фосфатидҳо дохил карда шавад. Омехтаи хӯрокҳои серғизо ро бо рағанҳо ва холин бой гардонидан мубодилаи рағанро дар организм, истифодабарии хӯрокҳо ва сифати гӯшти бройлерҳо беҳтар менамояд, вале миқдори зиёди рағанҳо дар ратсион боиси афзудани арзиши аслии гӯшт мегардад.

Натиҷаи татқиқоти илмӣ оиди хӯронидани протеинӣ нишон дод, ки синтези гӯшт аз миқдор ва сифати протеин дар ратсион вобастагии бевосита дорад. Организми босуръат афзоишбандаи чӯчаҳои бройлерӣ бетанаффус ва бошиддат сафедаҳои бофтаҳо, ферментҳо ва ғ. аз аминокислотаҳо, ки бо сафедаҳои хӯрокҳо дохил мешаванд, ҳосил менамояд. Аз ин лиҳоз, мувофиқи меъёр таъмин кардани талаботи чӯчаҳои бройлерӣ бо протеин аҳамияти муҳим дорад.

Миқдори протеин дар ратсионӣ бройлерҳо вобаста аз суръати афзоиши онҳо муайян карда мешавад. Солҳои охир муҳаққиқон тавсия медиҳанд, ки миқдори протеини хом барои бройлерҳо дар 2-3 ҳафтаи аввал то 23-24% зиёд карда шавад. Дар таркиби омехтаи хӯрокҳои бройлерҳо миқдори муътадили протеини пайдоишаш чорвоӣ аз миқдори умумии он 15-20% ба ҳисоб меравад.

Дар давраи аввали парвариш ба сифати манбаи протеини чорвоӣ зардоби хушки шир (1-2%) ва орди моҳӣ (7-2%), дар давраи дуюм - орди моҳӣ (4%) ва орди гӯшту устухонро (3%) истифода мебаранд.

Дар ратсион кам будани миқдори протеин ва пурбаҳо набудани он аз рӯйи миқдори аминокислотаҳои ивазнашаванда табдилёбии сафедаро ба вазни бройлерҳо кам менамояд, ки дар натиҷа самаранокии иқтисодии соҳа паст мешавад.

Самаранок истифодабарии протеини хӯрок аз ҷониби бройлерҳо аз дараҷаи таъминоти онҳо бо аминокислотаҳо вобаста аст. Норасоии аминокислотаҳо бо роҳи ба омехтаи хӯрокҳо илова кардани аминокислотаҳои синтетикӣ саноат истехсол намуда, пурра мегардонанд.

Миқдори муътадили клетчатка дар ратсиони бройлерҳо 3-4% (аз ҳама зиёд – 5%) мебошад.

Барои дуруст афзоишу инкишоф ёфтани ҷӯҷаҳои бройлерӣ хӯронидани минералии онҳо аҳамияти муҳим дорад. Барои муътадилгардонии омехтаи хӯрокҳои серғизо аз рӯйи миқдори моддаҳои минералӣ ба омехтаи хӯрокҳо бўр, оҳаксанг, фосфати бефтор ва намаки ошӣ дохил мекунанд. Инро низ ба эътибор гирифтани лозим аст, ки аз меъёр зиёд будани моддаҳои минералӣ ва таносуби нодурусти онҳо низ ба монанди норасоиашон боиси касалшавии ҷавонаҳо, суст шудани суръати афзоиши онҳо ва камшавии истифодабарии моддаҳои ғизоноки ратсион мегардад.

Барои беҳтар шудани мубодилаи моддаҳои минералӣ ва истифодабарии энергия ва протеин ба ратсиони бройлерҳо маҷмӯи моддаҳои биологии фаъолро дохил кардан лозим аст. Дар таркиби омехтаи хӯрокҳои серғизо дар таркиби қисмҳои таркибии он тахминан то нисфи талаботи ҷавонаҳо микроэлементҳо ва витаминҳо мавҷуд аст, қисми боқимондаи онро аз ҳисоби дохил кардани препаратҳои витаминҳо ва микроэлементҳо мувофиқи меъёр пурра кардан лозим аст.

Барои таъмин кардани талаботи ҷӯҷаҳои бройлерӣ бо микроэлементҳо ва витаминҳо ба омехтаи хӯрокҳо 1% премикси махсус илова мекунанд. Премиксҳо аз препарати витаминҳои А, D₃, Е, К, В₁, В₂, В₃, В₄, В₅, В₆, В_с, В₇, В₁₂, С ва намакҳои оҳан, манган, мис, рух, йод тайёр мекунанд. Ба

премикс, инчунин антиоксидантҳо, антибиотикҳо ва коксидиостатикҳо дохил мекунанд.

Ретсепти омехтаи хӯроки серғизои пурбаҳо барои чӯчаҳои бройлерӣ дар чадвали 7 оварда шудааст.

Чадвали 7. - Ретсепти омехтаи хӯроки серғизои пурбаҳо барои чӯчаҳои бройлерӣ, %

Нишондод	Чӯчаҳои бройлерӣ дар синни, ҳафта	
	1-4	5 ва боло
Цуворимакка	45	45
Гандум	10	19
Шроти офтобпараст	15	19
Шроти соя	10	-
Хамиртуруши хӯроки	5	5
Орди моҳӣ	7	3
Орди гӯшту устухон	-	2
Орди алаф	1,6	1,0
Бӯр	1,2	0,5
Орди устухон	0,4	0,5
Намаки ошӣ	0,3	0,4
Равған	3,5	3,6
Премикс	1	1
Ҳ а м а г ӣ	100	100
Дар 100 г омехта мавҷуд аст, %:		
энергияи мубодилавӣ, МҶ	1,300	1,320
протеини хом	22,4	19,4
равғани хом	6,89	6,71
клетчаткаи хом	4,61	4,64
калсий	1,02	0,91
фосфор	0,81	0,70
натрий	0,30	0,30
лизин	1,12	0,78
метионин	0,42	0,35
систин	0,34	0,29
Ба 1 т омехта илова мекунанд: г:		
лизин	-	1900
метионин	200	800

Вобаста аз синни чӯчаҳо се намуди омехтаи хӯрокҳои серғизои пурбаҳо дар пайдарҳамии зерин истифода бурда мешавад: марҳилаи аввал - старт (0-10 рӯзи аввал); марҳилаи дуюм – рост (11-22 рӯз) ва марҳилаи охир - финиш (23 рӯз то забх).

Омехтаи хӯроки серғизои пеш аз ибтидоӣ бояд миқдори зиёди моддаҳои ғизоноки дар об осон ҳалшаванда ва дар меъдаю рӯдаҳо осон таҷзияшаванда дошта бошад. Ба таркиби ратсион бояд маҳсулоти ширӣ, ғалладонаи миқдори зиёди қандҳои осон ҳалшаванда дошта (ҷуворимакка, гандум, сулӣ, чав), шроти соя ва орди моҳии хушсифат дохил карда шавад. Омехтаи хӯрокҳои серғизои пеш аз ибтидоиро дарҳол баъди ҷойгир кардани чӯчаҳо дар ҷои нигоҳдорӣ медиҳанд. Одатан, охурчаҳои нисбатан чуқӯрро истифода мебаранд, бинобар ин аввал аз 2/3 қисми онро бо омехтаи ибтидоӣ пур карда, ба болои он омехтаи пеш аз ибтидоиро мерезанд.

Таркиби омехтаи хӯроки серғизои ибтидоӣ аз ҳамон қисмҳои таркибии омехтаи пеш аз ибтидоӣ иборат аст, вале таносуби онҳо фарқ менамояд ва ин омехта бо моддаҳои биологии фаъол бой гардонида мешавад. Ба таркиби омехтаи хӯрокҳои ибтидоӣ ҳамиртуруши гидролизӣ, орди моҳӣ, орди алаф, моддаҳои минералӣ, равғани хӯрокӣ ва дигар қисмҳои таркибӣ дохил карда мешавад.

Омехтаи хӯрокҳои серғизои ба охиerrasӣ бояд ба дараҷаи баланд афзоишёбии чӯчаҳоро таъмин намояд. То ин вақт узвҳои ҳозимаи чӯчаҳо хуб инкишоф меёбад ва он метавонад ҳамаи моддаҳои ғизоноки хӯрокҳоро ҳазм намояд.

Аз сабаби он, ки дар ин вақт чӯчаҳо метавонанд миқдори зиёди омехтаи хӯрокро истеъмол намоянд, миқдори протеин дар омехта кам карда мешавад. Ба таркиби омехтаи хӯрокҳои серғизои ба охиerrasӣ орди гӯшт ва гӯшту устухон, равғани хӯрокӣ илова мешавад, ки он на танҳо боиси зиёдшавии вазни зиндаи чӯчаҳои бройлерӣ, инчунин боиси беҳтар гардидани сифати гӯшт мегардад.

Омехтаи хӯроки серғизои тайёрро барои чӯчаҳои бройлерӣ муҳлати дароз нигоҳ доштан мумкин нест, чунки бисёрии препаратҳои витаминӣ ва равғанҳои ба он дохил кардашуда, оксид шуда фаъолнокии биологии гидро гум мекунанд. Муҳлати нигоҳдории омехтаи хӯроки серғизо бояд

аз як моҳ, омехтаи бо равғанҳои хӯроки бошад, аз 14 рӯз зиёд набошад.

Чӯчаҳои бройлери дар ҳол баъди дар мурғхона ҷойгир кардан, вале на дертар баъди 24 соати аз тухм баромадан хӯронидан лозим аст. Дар ҳафтаи аввали парвариш хӯрокро ба донхӯрак то пур шуданаш меандозанд, дар батареяҳои қафасӣ ба ғайр аз он хӯрокро ба болои қоғаз рехтан мумкин аст.

Дар давраи аввал (1-28 рӯзагӣ) беҳтар аст, ки ба бройлерҳо омехтаи хӯроки серғизоро ба намуди ярмаи ғелаки андозааш 1-2,5 мм, дар давраи дуюм - ярмаи ғурӯша андозааш 1-3,5 мм ё ғурӯшаи диаметраш 3-3,5 мм ва дарозияш 2-3 мм хӯронидани шавад.

Яке аз роҳи муҳими баланд бардоштани самаранокии иқтисодии парвариши чӯча-бройлер ин вобаста ба ҷинс алоҳида нигоҳ доштан, хӯронидани чӯчаҳо ва такмил додани таркиби омехтаи хӯроки серғизо бо истифодаи хӯроқҳои ғайрианъанавӣ мебошад. Чунки хурӯсчаҳо нисбат ба чӯчаҳои модина хӯрокро зиёдтар хӯрда, босуръат афзоиш меёбанд.

Дар фабрикаҳо хурӯсчаҳо ва чӯчаҳои модинаро якҷоя нигоҳ медоранд, ҳамаи ҳисобот оид ба сарфи хӯроқ ва афзуншавии вазни зинда ба ҳисоби миёна ба ҳар як сар бе назардошти ҷинс анҷом дода мешавад. Технологияи ба хӯронидан тайёр кардани хӯроқ ва технологияи нигоҳдории чӯчаҳои бройлери такмил додан боиси афзудани самаранокии соҳа мегардад.

Дар навбати хӯронидан шароитҳои нигоҳдории чӯчаҳои бройлери аҳамияти муҳим дорад. Ҳангоми дар фарш парвариш кардани бройлерҳо ва зичии нигоҳдории онҳо 18-20 сар дар 1 м² будан, бояд майдони хӯронидан дар ҳолати истифодаи донхӯрақҳои хаттӣ 3,5 см, ҳангоми истифодабарии донхӯрақҳои бункерӣ, 2,5 см ва майдони обнӯшӣ 2-3 см бошад.

Ивазшавии ҳаво дар мурғхона вобаста аз синни чӯчаҳо ва фасли сол бояд 1,5-6 м³/соат ба 1 кг вазни зиндаи чӯчаҳо бошад. Дар таркиби ҳаво миқдори диоксиди карбон бояд аз 0,2%, аммиак аз 0,0026 мг/г ва сулфиди гидроген аз 0,001 мг/л зиёд набошад. Ҳарорати муътадили ҳавои мурғхона барои чӯчаҳо чунин аст: дар 1-7 рӯзагӣ - 35-32°C, 8-20 рӯзагӣ - 29-

24°C, аз 3 ҳафта калон - 20-24°C. Рӯшноии муътадил барои чӯчаҳо дар синни 1-2 ҳафта - 25 кл, аз 2 ҳафта калон - 4-6 кл мебошад. Суръати ҳаракати ҳаво дар мурғхона бояд аз 0,3 м/с зиёд набояд.

Аз меъёри муътадил 1°C паст будани ҳарорати ҳаво дар мурғхона миқдори хӯрдани хӯрокро барои нигоҳдории организм 0,5-1% зиёд менамояд. Аз меъёр зиёд будани ҳарорати ҳавои мурғхона хӯрдани хӯрокро кам мекунад. Аз меъёр зиёд будани газҳо дар мурғхона ба ҳолати физиологӣ, равандҳои мубодилавӣ дар организм таъсири манфӣ мерасонад, ки боиси бадшавии истифодабарии моддаҳои ғизоноки хӯрок мегардад. Умуман, риоя накардани талаботи муътадили зоогигиени нигоҳдории мурғҳо сарфи хӯрокро 4-6% зиёд менамояд.

ХУСУСИЯТҲОИ ХҶРОКҲОИ ҒАЙРИАНЪАНАВИИ МАҲАЛЛӢ

Хӯроқҳои ғайрианъанавӣ ҳанӯз аз солҳои пеш таҳқиқи илмӣ ва истифодаи амалӣ доштанд (хусусан дар давлатҳои пешқадам – Япония, ИМА, Франция ва ғ), аммо чун имрӯз ба таври васеъ ҳамчун манбаи сафеда, витамин, карбогидратҳо ё моддаҳои маъданӣ барои ҳайвонот муаррифӣ карда намешуданд. Сабабҳои асосии дар солҳои охир мавқеи хоса пайдо кардани хӯроқҳои ғайрианъанавии маҳаллӣ дар хӯронидани парандаҳо чунинанд:

- норасоӣ ва арзиши баланди хӯроқҳои асосие, ки барои хӯронидани парандаҳо истифода мешаванд;
- афзунёбии истеҳсоли партовҳои гуногуни коркарди маҳсулотҳои кишоварзӣ ва саноатҳои гуногун;
- пеш омадани проблемаи истифодаи оқилонаи партовҳо бо мақсади ҳифзи муҳити зист.
- ғайрианъанавӣ ном бурдани ин хӯроқҳо ҳам марбут ба хусусиятҳои хоси истифодабарӣ, кам ё тамоман истифода нашудани онҳост.

Гурӯҳҳои хӯроқҳои ғайрианъанавӣ

1. Хӯроқҳои ғайрианъанавии серсафеда - дони лубиёгӣҳо

(нахуд, мошак, мош, мушунг, соя, лубиё, наск ва ғ), боқимондаҳо ва боқимондаҳои гуногуни коркарди гӯшт, пӯст, шир, инкубатсияи тухм ва ғ.

2. Хӯрокҳои карбогидрати ивазкунандаи ғалладонагиро дар вояи хӯрок - хушадорони маъмулан истифоданашаванда (ҷой-ҷуворӣ - сорго, тритикале, амарант, арзан, кунок, орди картошка, лаблабу, орди боқимондаҳои истеҳсоли қанд, крахмал, спирт ва орди боқимондаҳои маҳсулоти боғот ва полезӣ).

3. Хӯрокҳои сервитамин - орди алафҳои гуногун (шура, алафи газанда, барги чеканкашудаи пахта, сузанбарг, орди сабзӣ, каду, боқимондаҳои коркарди помидор ва ғ).

4. Хӯрокҳои серэнергия - ба ин гурӯҳ асосан рағбанҳои гуногуни маҳсули чорво ва наботот дошта шомиланд. Ба ғайр аз ин, солҳои охир истифодаи боқимондаҳои коркарди зироатҳои рағандех - фосфатидҳо, соапсток, таҳшини истеҳсоли рағани офтобпараст, пахта ва ғ. аз санҷишҳои илмӣ гузашта истодаанд.

5. Хӯрокҳои маъданӣ - оҳаксанг, сеолитҳо, гилҳои бентонитӣ, сапропел (таҳшини ҳавзҳо) ва ғ. Аз хӯрокҳои маъдани табиӣ дар ҷумҳурӣ дар солҳои охир қонҳои хеле зиёди бентонит ва оҳаксанг кашф шуданд ва ҳоло онҳо мавриди истифода қарор доранд.

6. Обсабзҳои баҳрӣ (марикултури). Аз ин қабил хӯрокҳо дар Тоҷикистон обсабзҳои рудҳову ҷуйҳо хеле зиёданд, аммо дар бахши хӯронидани парандаҳо таҳқиқи илмиву амалӣ наёфтаанд.

Қисмати зиёди хӯрокҳои ғайрианъанавӣ ба сифати хӯроқи иловагӣ ба миқдори на он қадар зиёд истифода мешаванд. Фақат он хӯрокҳои наво, ки таркиби кимиёвӣ ва хусусиятҳои биологияшон ба хӯрокҳои муқарарӣ наздик аст, масалан тритикале, метавонад истифодаи зиёдтар дошта бошад.

Мақсади истифодаи хӯрокҳои ғайрианъанавӣ - қисман ё пурра иваз намудани хӯрокҳои асосӣ дар вояи хӯрок аст. Масалан, бо орди дони лубиёгиро мо имкон дорем дар вояи хӯрок қисман хӯрокҳои маҳсули чорво (орди моҳӣ, ё гӯшту устухон, орди шир ва хӯрокҳои ширӣ ва ғ.) ва кунҷораҳоро,

хусусан кунҷораи сояро пурра иваз кунем. Бо ярмаву орди хушадорони карбогидратӣ – ҷой-ҷуворӣ, тритикале, арзан ё орди картошка, лаблабу, орди боқимондаҳои коркарди себ, ангур, помидор ва ғ. метавонем ғалладонагиҳои асосии вояро - ҷуворимакка, гандум, ҷавро қисман ва баъзеашонро (ҷав, сулӣ) пурра иваз намоем.

Дар ҳар сурат ҳангоми истифодаи ин ё он хӯроки ғайрианъанавӣ ба ивази хӯроки асоси миқдори аминокислотаҳои воя, хусусан лизин, метионин ва систин бояд аз ҳисоби препаратҳои синтетикиашон ба ҳадди меъёр расонида шавад. Агар дар таркиби хӯроки ғайрианъанавӣ ингибиторҳо (заҳрҳои гуногун) мавҷуд бошанд витаминҳои гурӯҳи В ва аминокислотаи метионинро бояд зиёда аз меъёр истифода намуд.

Оид ба мавҷудияти баъзе заҳрҳои хӯрокҳои ғайрианъанавӣ хотирнишон бояд намуд, ки дар кунҷораҳо, масалан кунҷораи пахта госсипол, дар кунҷораи зағир кислотаи синил, дар ҷой-ҷуворӣ танин ва кислотаи синил, дар дони лубиёгиҳо ва зироатҳои равғандех (хусусан рапс) ингибиторҳои трипсин, алкалоидҳо, моддаҳои дубилӣ ва дигар моддаҳои зарароваранда ба мубодилаи моддаҳо мавҷуданд. Яке аз сабаби кам истифода шудани ин қабил хӯрокҳо низ дар ҳамин аст.

Усулҳои истифодабарии хӯрокҳои ғайрианъанавӣ

Ҳар навъ хӯроке, ки шумо барои мурғон истифода мекунед онро аввал бояд ба хӯронидан омода сохт. Қисмате аз хӯрокҳои ғайрианъанавиро (алафҳои гуногуннамуди сабз, хӯрокҳои сершира - каду, лаблабу, боқимондаҳои боғот ва полезӣ, ва як қатор боқимондаҳои дигари коркарди маҳсулотҳо) бо усулҳои маъмулӣ - шустан, резаву майда кардан ё орду ярмакунӣ истифода мебаранд. Қисмати дигареро бошад аз сабаби мавҷудияти баъзе заҳрҳо дар таркибашон фақат пас аз коркарду оmodасозии маҳсус бояд истифода намуд. Ба ин гурӯҳ асосан дони лубиёгиҳо, баъзе хушадорон, боқимондаҳои коркарди зироатҳои равғандех (рапс, пахта, зағир) таалуқдоранд. Солҳои охир усулҳои зиёди

омодасозии чунин хӯрокҳо коркард шудааст, ки паҳнғаштатаринашон, коркарди дон бо майдони электромагнитӣ, усули кимиёвӣ ва термомеханикӣ мебошанд.

Дар шароити хоҷагиҳои хурд истифодаи усули термомеханикӣ нисбатан осон ва қулай аст. Ин усул бештар истифодаи гармиро пешбинӣ менамояд, ки дон ё хӯроки дигар (кунҷораҳо) пеш аз истифодашавиашон тариқи буғ додан, дар об пухтан, ё бирён кардан ба хӯронидан омода карда мешаванд.

Бояд гуфт, ки пас аз пазонидани хӯрок бо гармӣ, на танҳо метионин хусусияти захроро бартараф кардан дорад моддаҳои захрноки он кам ва бартараф мешаванд, балки дар он моддаҳои хушбӯй ҳосил шуда хӯрок хушхуру бомазза ва ҳазми крахмал, клетчатка, протеини он баланд мешавад. Лекин набояд фаромуш кард, ки зиёда аз меъёр пухтан ё гарм кардан (хусусан зиёда аз 120°C) боиси вайроншавии таркиби сафедаҳо ва пастшавии ҳазми аминокислотаҳо (то 40-60%) мегардад.

Яке аз усулҳои осони оmodасозии дони лубиёгиҳо ба хӯронидан дар буғи об пухтани онҳо (30-40 дақиқа) мебошад. Агар дон мағорбаста ё қадре неш кашидаву пусида бошад онро камаш 2-3 соат дар буғ ё дар об пухтан лозим ва чунин хӯрокро беҳтараш ба парандаҳои барои гӯшт парваришшаванда додан ба мақсад мувофиқ аст.

Усули дигар - донро тули 10-15 дақиқа дар ҳарорати 120°C гарм мекунанд, сипас онро дар об тар карда болои фарш тунук менамоянд (ғафсии қабат 10-15 см) ва дар ҳарорати 18-22°C се шабонарӯз нигоҳ дошта ярма ё орд карда истифода мебаранд.

Набояд фаромуш кард, ки одатан муддати бирёндан ва гарм кардан 10-15, чушонидан 40-60 ва дар буғ пухтан 30-40 дақиқа тавсия мешавад. Хӯрокҳои бо витамин ва микроэлементҳо бой гардонидашударо гарм кардан ва пухтан мумкин нест.

Хотирасон бояд намуд, ки хоҷагиҳои хурд хуни чорворо барои хӯронидани чӯча ва мурғҳо бисёр истифода мекунанд. Аз ин хотир ин хӯрокро одатан аввал дар об пухта сипас хушк намуда орди онро ба хӯроки омехта илова менамоянд. Роҳи дигари осони истифодаи хун, ин бо сабус омехта кардани он

бо таносуби 1:1 ва сипас дар харорати то 120°C гарм карда хушк кардан мебошад.

Хӯрокҳои серсафеда

Яке аз маҳакҳои асосии арзиши хӯрокҳо миқдори сафедаи (протеини) он мебошад. Протеини хӯрокҳои ғайрианъанавии серсафеда одатан аз 20% зиёд мебошад. Масалан, намудҳои гуногуни нахӯд ба ҳисоби миёна 23%, наск - 25, дони мошак 24,0, лубиёҳои гуногун 21-29, тирмис (люпин) - 32-40, соя - 27-34% протеин доранд.

Нахӯдҳои гуногунро одатан ба вояи хӯроқи мурғҳо аз 10 то 12% илова мекунад. Онҳо бо аминокислотаи лизин бойанд. Мавҷудияти ингибитори трипсин истифодаи васеи онҳоро маҳдуд мекунад, коркардашон тариқи гармӣ таъсири заҳро қадре кам менамояд.

Лубиёҳои гуногун, низ дорои заҳроҳои танин, витсин ва ковитсин мебошанд, аммо коркарди онҳо бо гармӣ ин заҳроҳоро хеле бартараф намуда ҳазмёбиашонро баланд мекунад. Миқдори оптималии истифодаи лубиё дар воя 14-20%-ро ташкил медиҳад. Миқдори истифодаи наск ҳам, чун дигар лубиёгӣҳо дар ҳудуди аз 5 то 20% аст. Зироати серсафедаи бо аминокислотаҳо, моддаҳои маъданӣ ва витаминҳои гурӯҳи В бой, соя мебошад. Аммо арзиши хӯроқи онро мавҷудияти ингибиторҳои трипсин, сапонин, соин ва ғ. кам мекунад. Лекин пас аз коркард бо гармӣ онро ба вояи хӯроқи мурғҳо то 10% илова кардан мумкин.

Аз хӯрокҳои серсафедаи маҳсули чорво, ки дар шароити хоҷагиҳои хурд истифода мебаранд боқимондаҳои забҳи чорво (гӯштиҳои гуногун, рағанҳои корношоям ва хун), боқимондаҳои коркарди шир ва инкубатсияи тухм бештар маъмуланд. Протеини боқимондаҳои инкубатсия 25% ва гӯшту хун одатан аз 50% зиёд аст. Миқдори истифода намудаи ин хӯрокҳо вобаста аз шароитҳои мушаххаси хоҷагӣ гуногун аст, масалан, боқимондаҳои гӯштро ба як сар мурғ аз 5 то 20 г (3-7%) пас аз пухтан додан мумкин. Хун ва боқимондаҳои инкубатсияро (пас аз коркарди маҳсус) ба вояи хӯрок то 2% илова мекунад. Боқимондаи коркарди шир бошад (обрат)

ҳамагӣ 3,5-4% протеин дорад ва онро бештар барои ин ҷо ва баъдан ҳам протеини хом дар назар аст, омехтакунии хӯрок истифода мекунад. Агар зарурат пеш ояд боқимондаро ба мурғҳо ба миқдори 30-50 г/сар сарф менамоянд.

Кунҷораҳои гуногун, ки пас аз гирифтани равшан (пахта, зағир, офтобпараст, соя, рапс ва ғ.) мегиранд, барои хӯроки чорво ҳамчун манбаи сафеда истифода мешаванд. Барои мурғҳо одатан кунҷораи (шроти) онхоро, ки равшан тариқи экстраксия ба даст оварда мешавад истифода мекунад. Дар шароити имрӯза барои мо кунҷораи зағир ва пахта маводи дастрасу арзон аст, бинобар ин истифодашон дар воёи хуроки мурғҳо аз аҳамият холи нест. Протеини кунҷораи зағир ба ҳисоби миёна 33% ва пахта 44%-ро ташкил медиҳад. Дар кунҷораи зағир захири кислотаи синили ва дар кунҷораи пахта госсипол мавҷуд аст. Аз ин хотир миқдори истифодашон ба ҳисоби миёна 4-5% ва ҳудудан навъҳои баландро то 7% истифода мекунад. Набояд фаромуш кард, ки кунҷораҳо бо речай танаффусдор истифода мешаванд (пас аз 2 ҳафтаи истифода 2 ҳафта танаффус мекунад) ва дар давраи наслгирӣ истифода накардани онҳо хубтар аст.

Хӯрокҳои карбогидратӣ

Аз ҳушадорони ғайрианъанавӣ дар хоҷагиҳои кишвар бештар намудҳои гуногуни ҷой-ҷуворӣ, тритикале ва баъзан арзан кишт мешавад.

Миқдори протеини дони ҷой-ҷуворӣ хӯрокбоб, чорубӣ ва ошӣ аз 15,6 то 16,2% ташкил медиҳад. Протеини арзану тритикале (гибриди гандум ва ҷавдор) бошад мутаносибан ба ҳисоби миёна ба 10-12 ва 15,3% баробар аст.

Барои хӯронидани мурғҳо асосан ҷой-ҷуворӣ ошӣ (зерновое сорго) ба миқдори 15-20% тавсия мешавад (омили маҳдудкунандаи истифода, мавҷудияти захири танин ва кислотаи синилӣ), аммо ин зироатро фақат дар вилояти Суғд кишт мекунад. Ҷой-ҷуворӣ чорубӣ бошад дар ҳама ноҳияҳо кишту истифода мешавад. Мо дар воёи хӯроки мурғҳои сертухм дони ҷой-ҷуворӣ чорубиро ба миқдори 5,10,15 ва 20% истифода намуда хулоса намудем, ки илова намудани он

ба воя, ба ивази ғалладонагиҳо ба миқдори 5-10% самарабахш аст.

Арзанро (пас аз вайрон кардани пардаи рукаши он, ки ниҳоят сахт аст) ба вояи хӯроки мурғҳо ба ҳисоби миёна 10-15% ва тритикалери 20-40% илова мекунад. Қобили зикр аст, ки тритикале (гибриди гандум ва чавдор) бо гандум аз руи таркиби кимиёвиаш умумияти зиёд дорад, аммо нисбат ба гандум протеин ва аминокислотаҳои лизину метионинаш зиёдтаранд ва арзиши хӯрокиаш нисбатан баланд аст.

Дар шароити хоҷагиҳои хурди мурғпарварӣ истифодаи боқимондаҳои коркарди себ, ангур, помидор ва дигар маҳсулотҳои боғоту полезӣ бештар пеш меояд. Тибқи маълумотҳои мавҷуда ва таҳлилҳои мо протеини боқимондаҳои коркарди помидор ба 17%, ангур - 10,7 ва себ ба 15,6% баробар аст. Омили маҳдудкунандаи истифодаи ин хӯрокҳо миқдори зиёди клетчаткаи онҳост. Дар боқимондаҳои коркарди помидор клетчатка метавонад то 20-30%, ангур - 20-22 ва себ - 12-15%-ро ташкил диҳад.

Аз ин хотир орди хӯрокҳои номбурдаро ба вояи хӯроки мурғҳо ба ҳисоби миёна 3-5% илова намудан мумкин.

Хӯрокҳои сервитамин

Дар шароити имрӯза истифодаи дурусти манбаъҳои табиӣ витаминҳо барои хоҷагиҳои хурди шахсӣ бахши ниҳоят муҳими ташкили хӯронидан аст. Орди алафҳои гуногуни табиӣ, ки пеш аз гулкуниашон чамбоварӣ шудаанд, хусусан орди алафҳои лубиёгӣ (юнучка, себарга, мошак, мушунг ва ғ.) на танҳо манбаи хуби протеин балки манбаи арзони витаминҳои А, Е, С мебошанд. Дар орди алафи дар соя хушконидашудаи лубиёгӣҳо провитамини А - каротиноидҳо то 200-300 мг/кг мавҷуд аст. Ҳоло орди алафи газанда (крапива), барги дарахтҳои сузанбарг, шура, пахтаи чеканкашуда, ток (ҳангоми хомток кардан) ҳамчун манбаи витаминҳо дар соҳа маъмул шудаанд. Тибқи маълумотҳои мавҷуда дар орди шураи сафед то 378 мг/кг каротин, дар баргҳои чеканкашудаи пахта - 198 ва дар орди алафи газанда 150-250 мг/кг каротиноидҳо мавҷуданд. Бар замми ин агар

орди ин алафҳо сари вақт ҷамъоварӣ шуда бо риояи қоидаҳо хушконида шавад то 25-27 (ба ҳисоби миёна 18-22%) протеини пурбаҳо доранд.

Меъёри истифодаи орди алаф дар бисёр адабиётҳо 5-7% тавсия мешавад, аммо таҷрибаҳои солҳои охир нишон медиҳад, ки орди алафи хушсифатро 10-15% ва ҳатто бештар истифода намудан мумкин аст. Бар ивази орди алаф ба вояи хӯроки мурғҳо орди чеканкаи пахта, алафи газанда, токи хомтокро ба ҳисоби миёна метавонед 3-5% илова намоед. Фаромуш накунед, ки бо хуб истифода кардани орди хушсифати алафҳо шумо имкон доред мурғро то 15-20% бо сафеда ва 40-50% ва ҳатто бештар бо витаминҳо таъмин намоед.

Хӯроқҳои сервитаминро (алафҳои гуногун, сабзӣ, каду, лаблабу бо баргаш ва ғайра) метавонед ба намуди тару тоза истифода намоед. Аз сабаби дар таркиби ин хӯроқҳо зиёд будани об ғизои онҳо кам аст, бинобар ин меъёри истифодаашон бояд риоя шавад. Миқдори умумии хӯроқҳои сабзу сершира дар вояи шабонарузии мурғҳо набояд ба як сар аз 60-65 г беш бошад. Алафҳои сабзро то 30-40 г ва сабзиро аз 15 то 25 г/сар додан мумкин аст.

Хӯроқҳои серэнергия

Манбаи асосии энергия барои парандаҳо, хӯроқҳои карбогидратӣ - ғалладонагиҳоянд, алалхусус ҷуворимакка, ки бештар кислотаҳои ивазнашавандаи рағған дорад ва дар 100 г-аш аз хама хӯроқҳо зиёдтар - 328-335 ккал энергияи мубодилавӣ маҳфуз аст. Аммо рағғанҳои маҳсули чорво ва наботот ҳамчун манбаҳои серэнергия боқӣ мемонанд.

Аз истифодаи рағғанҳо арзиши вояи хӯроқ баланд мешавад, бинобар ин онҳоро фақат дар ҳолатҳои зарурӣ истифода менамоянд. Ҳангоми бо энергия таъмин набудани паранда сафедаи хӯроқ ба мақсади энергетикӣ (ҳамчун энергия) истифода мешавад, бинобар он илова намудани рағған ё дигар манбаҳои серэнергия ба хӯроқи омехта қобили қабул аст. Барои таъмин намудани 70% тухмдихии мурғони сертухм талаботи онҳо дар давоми шабонарӯз ба энергия

мубодилавӣ (ба 1 сар) ба 304-305 ккал баробар аст, ки ин микдор энергияро фақат аз ҳисоби ғалладонагиҳо таъмин намудан душвор аст, алалхусус дар шароити иқлими гарми кишвари мо, ки ба истеъмоли шабонарузии хӯрок таъсири манфӣ мерасонад.

Меъёри истифодаи равғанҳо дар вояи хӯроки парандаҳо одатан 3-5%-ро ташкил медиҳад. Дар шароити хоҷагиҳои хурд мумкин аст, ки боқимондаҳои коркарди асосии равғани чорво ё равғанҳои набототро истифода намуд. Боқимондаҳои коркарди равғанҳои набототиро (зироатҳои равғандех) - соапсток (таҳшини қаймоқмонанди равған пас аз бо ишқор тоза кардан), фосфатидҳо ва дигар таҳшинҳои гуногуни равғанҳоро низ ҳамчун манбаи ғайрианъанавии энергия ба микдори 1-2% ба вояи хӯрок илова намудан мумкин аст.

Хӯрокҳои маъданӣ

Истифодаи манбаҳои табиӣи хӯрокҳои маъданӣ ба арзоншавии вояи хӯрок мусоидат мекунад. Солҳои охир дар ҷумҳурӣ конҳои зиёди оҳаксанг, гилбута (бентонит) кашф шуданд, ки метавонанд ҳамчун манбаи арзону хуби моддаҳои маъданӣ хизмат кунанд.

Оҳаксанг асосан ба хӯроки мурғҳо ба сифати манбаи калтсий илова карда мешавад. Оҳаксанги конҳои Қаратоғ, Лучоб, Даҳанакиик аз 38,2 то 39,4% калтсий дорад.

Дар як шабонарӯз талаботи мурғҳои сертухм (як сар) тақрибан 3,5 г калтсийро ташкил медиҳад. Бо назардошти гармии иқлими кишвар ва кам гардидани истеъмоли хӯрок ин меъёрро то ба 4,0-4,5 г зиёд кардан мумкин. Истифодаи оҳаксанг ҳам бояд аз рӯи талаботи умумии мурғ ба калтсий сурат гирад. Микдори илова намудани оҳаксангро ба вояи хӯрок тибқи норасоии калтсий (чи қадаре, ки аз калтсии умумии хӯрокҳо нарасад) муайян менамоянд.

Гилбута (бентонит) - манбаи хеле бойи макро ва микроэлементҳо мебошад. Дар таркиби ин гил зиёда аз 18-20 унсурҳои кимиёвии барои ҳаёт зарур мавҷуданд. Таҷрибаҳои илмӣ дар шароити ҷумҳурӣ гузаронидашуда ва натиҷаи корҳои амалӣ дар ин бахш нишон медиҳад, ки илова намудани

гилбута ба миқдори 2,5 ва 3,5% (бентонит ва палигорскит) ба вояи хӯроки мурғҳо маҳсулнокии хуби онҳоро таъмин менамояд.

Ба сифати манбаи ғайрианъанавии моддаҳои маъданӣ мумкин аст як қатор боқимондаҳои коркарди саноати куҳиро низ истифода намуд.

Дар шароити хоҷагиҳои хурд боз ҳамчун манбаи моддаҳои маъданӣ орди устухонро (1-2%), хокистари чубро (ҳезумро), ки тули 20-30 рӯз истода бошад, оҳаки шукуфтаи куҳнаро (камаш 6 моҳ дар ҳавои кушод истодагиро), пучоки тухмо пас аз ҷушонида хушк кардан, истифода намудан мумкин аст.

Намаки ошӣ барои мурғҳо манбаи натрий ва хлор аст. Он истеъмоли хӯрок ва иштиҳои мурғро зиёд мекунад. Миқдори истифодааш 0,5-0,7% (аз вазни хӯрокҳои хушки вояи хӯрок). Додани рег ба мурғҳо амали ҳатмист. Тули шабонарӯз аз ҳисоби ба як сар мурғ 1 г реги тоза шусташуда, ки қутраш ба 3-5 мм баробар аст додан лозим мебошад.

АДАБИЁТ

1. Агеев В.Н., Квиткин Ю.П., Пеньков П.Н, Синцерова О.Д. Кормление сельскохозяйственной птицы. - М.: Россельхозиздат, 1982. - 272 с.

2. Агеев В.Н., Околепова Т.М., Егоров И.А., Паньков П.Н. Кормление птицы: Справочник. - М.: ВО «Агропромиздат», 1987.-192 с.

3. Баканов В.Н., Менькин В.К. Кормление сельскохозяйственных животных.-М.: ВО «Агропромиздат», 1989.-511 с.

4. Викторов П.И., Солдатов А.А., Чиков А.Е. Практическое руководство по кормлению сельскохозяйственных животных и птицы и технологии заготовки доброкачественных кормов. - Краснодар, 2003.-557 с.

5. Фисинин В.И. и др. Кормление сельскохозяйственной птицы. - Сергиев - Посад, 2001.

6. Эргашев Д.Д., Комилзода Д.Қ. Использование нетрадиционных кормов Таджикистана в рационе яичных кур. Душанбе, 2017. 183с.

7. Методическое руководство по кормлению сельскохозяйственной птицы / И.А. Егоров, В.А. Манукян, Т.М. Околелова, Т.Н. Ленкова и др. - Сергиев Посад: ФГБНУ ВНИТИП, 2015. -119 с.

8. Дастури методӣ оид ба меъёрҳои истифодаи хӯрок дар физои парандаҳои кишоварзӣ / Комилзода Д.Қ., Эргашев Д.Д., Раҷабов Ф.М., Бозоров Ш.Э., Бобозода О.С., Давлатов Х.Қ., Норбабаева С.Т. Душанбе, 2023. 22 с.